

tredje grupp med Inga Thorsson och UD:s folkrättsexpert Ove Bring som ledande skribenter, som ansåg att FN vid detta tillfälle fungerade precis som det var tänkt, och att de militära aktionerna var regelmässiga.

Enda problemet med Per T Ohlssons redogörelse är den tendens, som vi alla fallit in i från gång till annan, att jämställa Sverige med den socialdemokrati som nu-

mera befinner sig i oppositon och därmed berövats sina chanser att ytterligare generera oss inför världen. Den nuvarande regeringen kan knappast anklagas för vare sig anti-imperialism eller anti-amerikanism, och den lär inte heller ha några svårigheter att inkorporera Sverige i den europeiska solidaritet som Ohlsson avslutningsvis nuddar vid.

DANNE NORDLING:

Förutsätter samarbete altruism?

Sociologins syn på det mänskliga samarbetet i ett utvecklat, urbant samhälle präglas fortfarande av idéer som formulerades under slutet av 1800-talet och som delvis är inspirerade av marxismen. Som en sociologisk "övideologi" kan man se begreppspar "Gemeinschaft" och "Gesellschaft" – termerna introducerades av den tyske sociologen Ferdinand Tönnies (1855–1936) i en bok med denna titel utgiven 1887. Någon adekvat svensk översättning är knappast möjlig: *gemenskap* och *samhälle* uttrycker inte vad sociologerna lägger in i de två begreppen.

Johan Asplund: **Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft**. Bokförlaget Korpen 1991

Gemeinschaft bygger på sociala relationer baserade på vänskaps- och släktband som inte grundar sig på frivillig anslutning utan på en genetiskt betingad samhörighetskänsla av relativt intim natur. Motsatsen Gesellschaft bygger på formella relationer där nytta och ändamålsenlighet betonas och där affärsmässighet och opersonlighet är förhärskande i det sociala samspelet.

Om denna *dikotomi* har professor Johan Asplund vid humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet skrivit en mycket tänkvärd bok, *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*, som genom begreppsparets centrala ställning inom sociologin samtidigt blivit något av en sammanfattning av sociologins historia. Men det är inte bara sociologiska fenomen som brukar beskrivas i dessa termer.

Gemeinschaft brukar förknippas med en konservativ politisk inställning — t ex Hans Zetterbergs lansering av den "lilla världen" i moderaternas framtidsprogram eller de krist-demokratiska partiernas betonande av familjerelationernas övergripande värden.

Den traditionella socialismen bygger däremot på Gesellschaft liksom marknaden — dessa båda organisationsformer utgör manifestationer av modernismen. Som bekant var det inte Marx som hittade på den socialistiska planhushållningen. Han företrädde i stället den utopiska uppfattningen att produktivkrafternas utveckling tillsammans med statens bortvittrande i det kommunistiska samhället skulle göra det möjligt att skapa en ordning utan alienation. Därmed övervinns motsättningen mellan Gemeinschaft och Gesellschaft. Det är detta sidospår hos främst den unge Marx som utgjorde inspirationskällan för den "nya vänstern" på 60-talet. Här kan vi också finna förklaringen till nyvänsterns reaktionära moraliserande över kommersialismens manifestationer: en nostalgisk längtan tillbaka till det lilla samhället präglad av Gemeinschaft där socialismen blir "att ha det bra tillsammans".

Det finns dock sociologer som avvisar Tönnies begreppspar och menar att det är förvirrat, romantiskt och reaktionärt. Men Johan Asplund hör inte till dem och han påpekar att "en god del av all existerande sociologi tycks ha producerats med utgångspunkt i kontrasten mellan Gemeinschaft och Gesellschaft". Vi skulle bli tvungna att dra slutsatsen att en god del av all existerande sociologi är antimodern om kritikerna hade rätt, menar Asplund. Just det. Här finns kanske

sanningen om sociologin som vetenskap.

Själv finner jag att den avgörande invändningen är kritiken mot Gemeinschaftsrelationernas blodsbandskaraktär. Det är möjligt att hävda att t ex familjen är en gemenskap enbart byggd på blodsband. Uppenbarligen innehåller Gemeinschaft två helt olika kategorier som ibland är sammanflätade på ett förvirrande sätt. Den ena kategorin är den direkta släktgemenskapen och den andra är den gemenskap som bygger på informella men ändå sammansatta sociala relationer i form av t ex äktenskap, by- och grann-gemenskap, vänskapsförhållanden och gemenskap på arbetsplatsen. Om man inte kan skilja mellan dessa kategorier och vad som är karaktäristiskt för relationerna inom dessa är risken stor att en helt inadekvat begreppsapparat utvecklas.

Asplund manifesterar omedvetet detta när han redovisar delar av Auguste Comtes tänkande som föregående Tönnies'. Comte önskade enligt Asplund återföra den Gesellschaftpräglade mänskligheten i ett "universellt" Gemeinschaft. Det första budet är "Leva för andra" — "Hjärtat" skall ges företräde framför "Förståndet". Hjärtats ingivelser delade Comte in i sådana som har egoistisk respektive altruistisk prägel. Asplund utvecklar detta begreppspar som karaktäristiskt för Gesellschaft respektive Gemeinschaft i en rad varianter i den senare sociologiska forskningen.

Gesellschaft blir sålunda teorin om *homo oeconomicus*, schackrandet ockrandet, egennytta, lönsamhetstänkandet, Mammons och guldets makt. Gemeinschaft blir livet på landet, oegennytta, den barmhärtige samariten, broder-

skap, samvetets röst och irrationaliteten. Den verkligt reaktionära höjdpunkten kommer när Asplund relaterar Tönnies' syn på konkurrensen som ett nollsummespel och dennes citerande av Montaigne: *Le proufict de l'un c'est le dommage d'aultruy*.

I Gesellschaft arbetar inte människorna — de strävar enbart efter profit, vilken inte skapar något värde utan lämnar världen i grunden oförändrad och oförbättrad. Däremot arbetar man i Gemeinschaft och samarbetet förutsätter altruism. Johan Asplund gör sig uppenbarligen till tolk för en liknande nykonservativ strömning som representerades av Amitai Etzioni i boken *The Moral Dimension*.

Vad Asplund m fl gör sig skyldiga till skulle jag vilja kalla *det altruistiska missstaget* — dvs de skiljer inte mellan det oegennyttiga beteende som främst finns i en släktgemenskap och det solidariska beteende som syftar till att gynna en själv genom att också gynna andra vilket finns inom de informella grupper som nämndes ovan. Ett trivialt exempel är en vanlig

vänkskapsrelation. Den bygger sällan på altruism utan i stället på ömsesidighet. Om vänsskapskapen inte återgäldas upphör den vanligtvis. Men eftersom vänskap bygger på ett implicit kontrakt förväxlas den ofta med altruism som oftast också är informell trots att den förutsätter ett överlagt beteende.

I takt med urbaniseringen blir det alltmer komplicerat att upprätthålla informella, implicita kontrakt. Bygemenskapen övergår till penninghushållning och explicita kontrakt — Gesellschaft. Att ett sådant egennyttigt samarbete skulle vara ett nollsummespel faller på sin uppenbara orimlighet. Om Marx, Tönnies och Montaigne inte kunde se detta borde åtminstone Johan Asplund ett århundrade senare kunnat se det.

Trots att Gemeinschaft och Gesellschaft är två begrepp som inte är helt adekvata är ändå Asplunds bok mycket läsvärd eftersom den på ett intresseväckande och lättläst sätt tar upp grundläggande problem om de sociala och moraliska relationerna i ett modernt samhälle.